

BOGANMELDELSER

Rolf Granér: Patrullerande polisens yrkeskultur, Lund Dissertations in Social Work, 2004. 328 sider.

I mitt tidligere liv som seksjonssjef i Politidirektoratet var jeg på tur med en av mine medarbeidere. Han er politimann. Vi skulle besøke en mindre politistasjon og ville bli plukket opp på flystasjonen. Da vi landet var jeg litt engstelig for om vår eskorte ville kjenne oss igjen, vi var begge i sivil. Angsten var fullstendig bortkastet. Kort etter vi landet pekte mitt reisefølge på en kar og sa, der er han. Jeg så ingenting som skilte personen fra omgivelsene og spurte, kjenner du ham?

Svaret kom raskt: nei, *men han lukter politi*.

- Hva med meg da?

- Du? Du vil aldri bli politi.

Dette var en lærerik opplevelse. Først og fremst oppdaget jeg at det fantes noen skiller, som var usynlig for meg, men tydelige for andre. At noen var innefor, mens andre var utenfor. Jeg var meget utenfor. Jeg så feil ut, luktet feil, snakket feil, lo av feil ting og tilhørte dessuten både de intellektuelle og politiledelsen. Jeg ville aldri bli politi selv om jeg hadde både Volvo, skinnjakke og nypussa sko. Dessuten var det tydelig at det eksisterte et slags brorskap eller hva Granér kaller en yrkeskultur, med regler og normer som ordner hvem som er med og hvem som ikke er det. Etter hvert oppdaget jeg at det er relativt store variasjoner innen politikulturen, noen snakker man godt med, andre er ikke opptatt av "prat", noen gløder, mens andre gjesper, noen er opptatt med barns oppvekstvilkår og vold i familien, mens andre ønsker å "bure inne" narkolangere og ransmenn, noen kan politivedtekter og lovverk på rams, mens andre ikke tar så tungt på det. Alt dette beskriver Rolf Granér godt i *Patrullerande polisens yrkeskultur*.

Patrullerande polisens yrkeskultur er Rolf Granérs doktoravhandling og et viktig bidrag til nordisk politiforskning. Den overgripende målsetning med avhandlingen er å "undersöka förekomst av en yrkeskultur, som går utöver eller står i motsättning til polisens officiellt sanktionerade samhällsmandat bl.a. i termer av den inriktning, de prioriteringar och det regelverk som omger polisarbetet." (s. 13). Under denne målsetningen behandler han spørsmål som; om det er mulig å identifisere en særegen yrkeskultur blant patruljerende politi og hvilke uttrykk denne i så fall tar, om det finnes en eller flere kulturer, skillet mellom ord og handling (hvordan kulturen uttrykkes verbalt og hvordan den fremstår i praktisk arbeid), hvilken funksjon kulturen fyller og sist men ikke minst om den angloamerikanske forskningen gjenspeiles i svenske forhold (det vil si om man finner de samme kulturelle trekk som beskrives fra USA og England i det svenske politiet). Slik jeg leser avhandlingen makter Granér å belyse disse problemstillingene på en god måte. Bildet han gir av svensk politikultur har stor overføringsverdi til andre nordiske land.

Patrullerande polisens yrkeskultur gir et levende og nyansert bilde av kulturen. Dette henger sammen med Granérs nærhet til feltet og at studien bygger på et bredt materiale. Avhandlingens datagrunnlag er fra deltakende observasjoner og intervjuer utført i 1998 – 2000, systematisering og samling av politislang (polis-slanginvertering) i tidsperioden 1995 - 2002, en enqueteundersøkelse av practical jokes i politiet, studier av etiske problemstillinger i tilknytning til politiet¹, erfaringer som lærer ved politihøgskolen samt en bred litteraturgjennomgang. Observasjonene og intervjuene utgjør hovedstudien.

Patrullerande polisens yrkeskultur er godt skrevet og er noe så sjeldent som en morsom avhandling å lese. Dette henger nok sammen med at Granér har kommet under huden på politikulturen blant annet via politiets ofte noe kraftige humor og språk.

Avhandlingen forklarer, på flere nivå, hvorfor det oppstår en særegen yrkeskultur. Den tar tak i de strukturelle og organisasjonsmessige årsakene som ligger bak. Politiet er en yrkesgruppe under press fra flere hold. De har en lang rekke til dels motstridende målsetninger som skal oppnås gitt i virksomhetsplaner og rammeverk, trykket fra politiets ledelse er tydelig. Samtidig har befolkningen klare forventninger til politiet om at de skal løse en hel rekke ulikartede problemer. På toppen av dette har den enkelte politimann stor frihet i hvordan han løser oppdrag i sitt daglige virke. Rommet for skjønnsutøvelse er stort. Dette er forhold som preger hvordan politiet oppfatter ledelsen, ulike grupper i befolkningen og sine arbeidsoppgaver. Politiets eget syn på hva "skikkelig politiarbeid" er (skarpe oppdrag, biljakt, fange tyver) ligger ofte langt unna de forventninger politikere, politiledelse og befolkningen har. Det er også en kløft mellom idealene til skikkelig politiarbeid og de oppgaver de utfører i sitt daglige virke (som ofte er service relaterte oppdrag).

Slik jeg leser *Patrullerande polisens yrkeskultur* så eksisterer det ikke lenger én homogen politikultur, men derimot variasjoner over et spenn mellom to ytterpunkter beskrevet ved det autonome og legalistiske perspektiv. Det autonome ligger tette opp mot hva som er beskrevet i klassiske studier av politikulturen, mens det legalistiske er knyttet opp mot idealer manifestert hos ledelsen og i regelverket. "Huvudtemaet i taxonomin utgår från skillnaden mellan ett legalistiskt och ett autonomt perspektiv. Det legalistiska perspektivets ledstjärna är det regelverk och de policydokument som beskriver polisens officiellt sanktionerade samhällsmandat. Man ser polisens uppgift att vara till för allmänheten, i termer av alla människor. I det autonoma perspektivet ses däremot polisen som en självständig samhällskraft med ett tydlig partsinteresse. Polisens uppgift anses vara att hävda livsföring och trygghet hos en inte sällan idealiserad grupp skötsamme medborgare i termer av "allmänheten" eller "svensson", gjennom att jaga och oskadliggjöra dem som hotade denna." (s. 272 – 273)

Dette suppleres med tre måter å forholde seg til yrket: den alienerte og trøtte kontra den engasjerte og sultne, den repressive og tøffe versa den hjelpende og myke og til slutt den reflekterende og forandringsinnstilte intellektuelle kontra den konservative mekanisk-intuitive. Taksonomien fungerer som en ramme der variasjonene i yrkeskulturen forklares.

Den trøtte betegner "en polis som undviker att överhuvudtaget behöva agera eller ta egna initiativ", mens den sultne (hungriga) "söker sig däremot til situationer där han fick arbeta." (s. 181) Den trøtte politimannen tar ikke hva som helst av oppdrag og valgte ofte å patruljere rolige områder, mens den sultne var på hugget.

Den tøffe og den myke måten å forholde seg på betegner ikke bare hvilket inntrykk en ønsker gi omverdenen, men også hvordan man håndterer de emosjonelle påkjenningene yrket medfører. Den tøffe er vanligvis den repressive måten å gripe inn med tvang og pålegg, mens den myke betoner de forebyggende og servicemessige sidene ved yrket. Den myke ligger nærmere de idealer som i dag gis fra politiledelsen og derved faller dette i stor grad inn under det legalistiske forholdningssettet.

Det hevdes ofte i klassiske studier av politikulturen at denne kjennetegnes av grunnleggende antiintellektuelle og fordomsfulle innstillinger. Granér operer med skillet mellom den intellektuelle og den mekanisk-intuitive måten å forholde seg på. Den mekanisk-intuitive kjennetegnes av å handle raskt og verdsette praktiske etablerte løsninger fremfor mer reflektsive logiske løsninger. Det mekanisk-intuitive står for ganske fordomsfulle oppfatninger vedrørende medmennesker (gode eller dårlige typer). Granér fremhever at den intellektuelle innstillingen er den som ser ut til å vinne frem i dagens moderne politi. Likevel er det klare trekk innen politikulturen som nedvurderer akademisk kunnskap og ofte behandler denne som synonymt med noe som er upraktisk og virkelighetsfjernt. Eksempelvis har jeg hørt professor brukt som nedsettende uttrykk i norsk politi, da i betydningen en sprenglærd type som ikke kan brukes til stort. Gode karakterer fra politiskolen innen teoretiske fag oppfattes ikke alltid som den beste ballast å ha med seg ut i politityrket.

Det finnes noen grunnleggende trekk som kjennetegner politiets yrkeskultur, til tross for variasjonene. Et av de viktigste er det indre samholdet og skillet mellom de som er innenfor og utenfor politiet. Blant fotfolket i politiet eksisterer det en avstandstaken og ambivalens til politiledelsen. De kritiseres for å mangle kunnskap om hvordan det egentlig er "der ute", at de lytter for lite til sine underordnede, at de er svake, virkelighetsfjerne, usynlige eller fraværende eller at de er for autoritære. Det skilles mellom ulike grupper innad i politiet, trafikkpoliti og kriminalpoliti skilles ut. Sivilt ansatte regnes vanligvis ikke som politiet.

Skillet blir ekstra tydelig når det gjelder forholdet til omverdenen. Befolkningen deles opp etter om man har med de som anses som enkle, som blant annet betegnes som svenssons, eller de mer problematiske busar å gjøre (på norsk slask). Det ty-

piske er at man på denne måten læres opp til å forholde seg til omverdenen gjennom kategorier (man utvikler hva liv som Finstad kaller politiblikket).

Innen internasjonal politiforskning understrekes at det ofte utvikles en viss kynisme eller mistenksomhet i forhold til omverdenen. Politiet kan utvikle en meget sterk identifikasjon med sin egen gruppe, med avstandstaken til andre. Den normative kontroll innad blir sterk og avvik sanksjoneres. Det må forventes at denne mistenksomheten er mindre der hvor politiet i større grad er integrert i lokalsamfunn og enhetene er mindre, eksempelvis i de mer spredt bebygde områder². Presset i retning av konformitet og solidaritet med andre politifolk er sterkt, samtidig er det interessant å merke at baktaling og rykter er ganske utbredt i etaten, noe også Granér bemerker.

Det er interessant å se forskjellene mellom legalister og de autonome når det gjelder vurderinger av hva som er riktig politiarbeid og i forholdet til svenssons og busar. Mye av hva vi vanligvis forbinder med politikulturen, det reaktive, tøffe, fartsfylte synet på hva som er skikkelig politiarbeid er mest utpreget hos de autonome. Legalistene følger i større grad politiloven som understreker betydningen av forebygging, opprettholde lov og orden, reaktive oppgaver og servicefunksjoner.

Ettersom *Patrullerande polisens yrkeskultur* i så stor grad er ordnet kring taksonomien med legalistene og de autonome så er spørsmålet om dette fungerer på en god måte og om det gir oss noe ekstra. Stort sett fungerer den på en måte som gir oss et bedre grep på variasjonen innen politikulturen. Etter å ha lest Granérs avhandling skal det mye til å hevde at det finnes én politikultur. Forfatteren makter å gjennomføre den interessante balansegangen mellom å fremheve de generelle trekk og de ulike uttrykksformene og variasjonene innen kulturen. Hva han taper er en enkel og entydig fremstilling, men nå hevder Granér heller ikke at noe slikt finnes. Taksonomien gjør det ikke alltid like enkelt for leseren, det skal grundig lesning til for å kunne holde de ulike nyansene i fremstillingen klart for seg. Et av problemene med taksonomien slik jeg opplever den er å plassere aktører og kulturuttrykk inn i skjemaet.

Ellers er det mange andre sider ved *Patrullerande polisens yrkeskultur* jeg liker godt. Det er en god balanse mellom et kritisk forskningsmessig "utenfra" perspektiv og innside perspektiv. Dette er ikke enkelt å balansere. Det er ikke uvanlig at politiforskningen blir litt for "snill" og ukritisk overfor sitt studieobjekt. Granér balanserer fremstillingen godt og viser at grunnspørsmålet ikke er hvilken side man står eller om forskningen er nyttig eller ei, men at det primært handler om kvalitetene i forskningen. God og grundig forskning stiller spørsmål ved hvorfor politiet gjør som de gjør og om de er tjent ved det.

Granér makter å være både kritisk og nyttig. Politikulturen uttrykkes og kan leses i håndfaste handlingsvalg og i deres måte å oppfatte sin omverden og oppgaver. Denne kunnskapen bør være av stor verdi eksempelvis for politiets ledelse for å forstå hvorfor "det går som det går" og hvorfor politiorganisasjonen reagerer

slik den gjør eksempelvis når det stilles nye krav til den enkelte politimann eller ved stadige reorganiseringer.

Avhandlingen åpner for en rekke spørsmål. En av de tingene Granér kunne gått mer grundig inn på er likhetstrekk og forskjeller mellom politikulturen og andre yrkeskulturer. Han viser blant annet til Lysgaards klassiske studie "Arbeiderkollektivet", hvor man finner flere kulturelle likhetstrekk med de som presenteres i avhandlingen. Man kan tidvis få inntrykket av at politiets yrkeskultur er helt særegen, men jeg vil anta at eksempelvis yrkesmilitære eller vektere deler noen av de samme særtrekkene.

Nordisk og internasjonalt har det vært få studier av "andre" politikulturer enn ordens- eller nærpolitiet. Kulturstudier innen politiets ledelse eller særskilte avdelinger eller grupper som narkotikapolitiet, kriminalpolitiet, etterforskere i økonomiske saker eller forebyggere vil uten tvil kunne bidra med viktige funn for en bredere forståelse av politiets roller og funksjoner. Det er knapt gjort studier av disse gruppene i Norden. De aller fleste politistudiene er dessuten fra byer eller urbane strøk. Få studier tar for seg politiets rolle på "landsbygda" og lensmannens yrkeskultur. Norge og Sverige består i stor grad av bygd og lensmennes roller og oppgaver er ganske ulike i forhold til storbyens politi.

Politiets roller, oppgaver og kultur har forandret seg meget de siste 20 – 30 årene. Mange av de stereotype oppfatningene omkring politiet og politikulturen som politisk reaksjonære, sexistiske, rasistiske og tøffe typiske machogutter, hevdes ofte å være foreldet. Granérs politifolk besvarte ofte spørsmål om mer "ukorrekte" sider ved politikulturen at "slik var det nok på 1970 tallet, men ikke i dag". Det samme hører en ofte i norsk politi. Granér har ikke data som på noen god måte kan belyse om det virkelig forholder seg slik eller grunnene til forandringene. Han går heller ikke inn på det i noen større dybde. Spørsmålene om hvordan politikulturen har forandret seg og hva som kan forklare forandringene er ikke enkle å forske på, men er etter min mening definitivt et studium verdt.

Jeg kan trygt anbefale *Patrullerande polisens yrkeskultur* for alle som arbeider med politiforskning, men den burde også appellere til en bredere leserkrets blant ansatte i politiet enten innen ledelse, som "fotfolk" eller sivile, studenter eller andre som ønsker å sette seg inn i politiets kultur og virksomhet.

Noter:

- ¹ Som blant annet resulterte i flere publikasjoner.
- ² Granér fremhever noen blant annet befolkningens forventinger til politiet og at det er et potensielt farlig yrke som andre forklaringer.

Paul Larsson

Politihøgskolen i Oslo

John H. Laub & Robert J. Sampson: Shared Beginnings, Divergent Lives. Delinquent Boys to Age 70. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, 2003.

Nogle af de kriminologer, man som ung kriminologistuderende tilbage omkring 1970 hørte mest om, var Sheldon og Eleanor Glueck og deres mange undersøgelser af unge lovovertrædere. Glueck ægteparret var både kvantitativt og kvalitativt væsentlige bidragsydere til den tidlige kriminologi, ikke mindst fordi de gennemførte forløbsundersøgelser.

En af de forløbsundersøgelser, ægteparret stod for, omfatter 500 10-17-årige unge drenge, der havde været på *reform school* på grund af ungdomskriminalitet, samt 500 ikke-kriminelle drenge, der på en række områder matchede de ungdomskriminelle. Den første bog om disse unge drenge, født i slutningen af 1920'erne eller begyndelsen af 1930'erne, er *Unraveling Juvenile Delinquency* fra 1950. Drengene blev fulgt af Glueck'erne til deres 32 år, og den seneste undersøgelse af dem er offentliggjort i *Delinquents and Non-Delinquents in Perspective* (fra 1968).

De kriminelle drenge har dog ikke derefter kunnet leve i fred for interesserede forskere. Laub og Sampson redegør i denne bog om en videre opfølgning af "drene" til deres 70. år. De to forskere er godt bekendt med undersøgelsesmateriale. Laubs og Sampsons bog, *Crime in the Making* fra 1993, er således baseret på en reanalyse af ægteparret Gluecks gamle data. På baggrund af denne reanalyse – som nok ikke mindst skal ses som en videnskabelig kontrovers med Gottfredson og Hirschi og deres *General Theory of Crime*, hvormed en persons tilbøjelighed til at begå kriminalitet dels betragtes som fastlagt allerede i 10-14 års alderen og dels som uforanderlig senere i livet – fastslår Laub og Sampson, at en persons sociale tilknytning (*social bond*) til samfundet er af stor betydning for, om personen fortsætter en kriminel karriere eller ej. Er båndende – i kraft af ægteskab, job m.v. – stærke, er der ringe risiko for fortsat kriminalitet. Laub og Sampson udviklede på denne baggrund en teori om den informelle sociale kontrols betydning for kriminalitet. Vigtigt i denne forbindelse er Laub og Sampsons understregning af, at der gennem hele livet kan ske forandringer i menneskers liv, som kan påvirke deres kriminalitetsrisiko. Forandring er mulig.

Hvorfor så fortsætte med at undersøge Glueck-mændene? Det angiver forfatterne tre grunde til, hvoraf den vigtigste eller den, der primært optager dem i bogen, vedrører et ønske om at teste Terrie Moffitts teori om forskellige karriereforløb for ungdomskriminelle, altså endnu en videnskabelig kontrovers. Uden at skulle komme nærmere ind på Moffitt studier, skal kun nævnes, at hun findes forskellige forløb, som også er forårsaget af forskellige forhold. "Life-Course Persistent" er, som navnet antyder, dem, der har en langvarig kriminel karriere, og som desuden er karakteriseret ved en meget tidlig debut. Denne karrieretype bunder

– ifølge Moffitt – primært i vanskeligheder under opvæksten, og personerne synes prædestinerede til fortsat kriminel aktivitet. En anden type, "Adolescence-Limitids", er karakteriseret ved en sen kriminel debut samt en kort kriminel karriere. Det er unge uden særlige personlige vanskeligheder, som i en periode måske mere påvirkes af omgivelserne og af "dårlige kammerater", men som snart kommer ud af den kriminelle aktivitet og lever et almindeligt liv. Enhver, der har arbejdet med ungdomskriminalitet, vil kunne nikke genkendende til disse typer, men, som Laub og Sampson spørger sig, er disse karriereforløb nu så forudsigelige, som Moffitt mener, og er der for "Life-Course Persistent" tale om uforanderlighed og upåvirkelighed? Ud over at teste Moffitts resultater ønsker forfatterne også at komme tættere på en forståelse af, hvad der har betydning for henholdsvis en fortsat kriminel karriere og ophør i karrieren.

Som nævnt er bogen baseret på en opdatering af de gamle data. Desuden er der gennemført dybdeinterview med 52 af mændene. Det skal nævnes, at af de 500 unge kriminelle var det godt halvdelen, som var døde ved det sene undersøgelsestidspunkt.

Hvad finder Laub og Sampson? Kort sagt påviser de, at de risikofaktorer i barndommen, som Moffitt mener kan forudsige en lang og forsat kriminel karriere – en "Life-Course Persistent" karriere – ikke i særlig høj grad kan differentiere mellem forskellige karriereforløb. Det betyder ikke, at disse karriereforløb ikke eksisterer, men at de ikke kan forudsiges på baggrund af personens opvækstforhold, intelligens m.v. Laub og Sampson finder, at selv dem med en teoretisk antaget stor risiko for en langvarig kriminel karriere ophører med at begå kriminalitet i nogenlunde samme takt som andre med en mindre risiko og en mindre belastet barndom. De bekræfter dermed det, de tidligere har påvist, nemlig at kriminalitet ikke kun kan ses som en reaktion på forhold, der ligger langt tilbage i personens liv, men at også tidsmæssigt nære forhold senere i personens liv må tages i betragtning for at forstå kriminalitet.

I efterfølgende kapitler (kap. 6-8) analyseres karakteristika for henholdsvis dem, der ophører med kriminalitet, dem, der fortsætter, og dem, der periodisk tilbagevender til en kriminel karriere. De finder, at ophør med kriminalitet uanset øvrige forhold er stærkt relateret til alder. Det, der i øvrigt har stor betydning for ophør, er ægteskab. Når mændene var gift, var de mindre tilbøjelige til at begå kriminalitet. Arbejdsstabilitet viser sig – heller ikke overraskende – at være forbundet med en øget sandsynlighed for ophør med kriminalitet. En tredje, og antagelig noget historisk betinget kriminalpræventiv faktor, er militærtjeneste, idet militærtjeneste under 2. verdenskrig medførte øgede muligheder for at få en uddannelse og et arbejde efter tjenestens ophør. Som negativ præventiv faktor nævnes fængslinger, idet det indebærer en risiko for, at personen ikke får en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet og dermed øger risikoen for fortsat kriminalitet.

Disse forhold ligger i forlængelse af det, der er fremgået af forfatterens tidligere analyse af Glueck-dataene. Det, de her tilføjer som nyt, er det menneskelige element – menneskets vilje eller handlen. Deres dybdeinterviews har overbevist dem om, at den enkeltes bevidste valg i den givne situation – det de kalder ”*situated choice*” – også er af betydning for såvel ophør som fortsat kriminalitet. Således kan deres studie – med forfatterens egne ord – også ses som en kritik af strukturalisterne, som alene ser kriminalitet som et resultat af ulighed og fattigdom og af individets placering i samfundets sociale struktur. Forfatterne peger på Mertons, Albert Cohens samt Cloward og Ohlins teorier som strukturalistiske og kalder dem deterministiske. Denne betegnelse kan nok diskuteres. Afdøde professor Christiansen betegnede disse teorier som stokastiske, hvilket efter min opfattelse er en bedre beskrivelse af dem.

Med bogen har forfatterne høstet ikke mindre end fire amerikanske priser, heriblandt Michael J. Hindelang Award ”for the most outstanding contribution to research in criminology”. Prisen blev uddelt på den amerikanske kriminologikonferens i 2004, hvor jeg – efter at have hørt de mange rosende ord – erhvervede bogen. Det er måske det – de mange rosende ord – der gør, at jeg blev en smule skuffet, da jeg læste den. Jeg har sikkert haft for høje forventninger.

Det er også muligt, at skuffelsen skyldes, at bogen repræsenterer så lidt nyt i forhold til en skandinavisk kriminologisk forståelse af kriminalitet. Den skandinaviske velfærdsforskning kan således siges at ligge på linie med det, Laub og Sampson når frem til, nemlig at individets valg i en given situation er relateret til dets ressourcer, baggrund og kvalifikationer. Yderligere hersker forståelsen – vel ikke mindst blandt strukturalister – af, at individets valgmuligheder varierer betydeligt, og at få ressourcer er forbundet med få valgmuligheder.

Når dette er sagt, skal bogen bestemt også fremhæves som værende overordentlig velskrevet og velgennearbejdet med mange vigtige teoretiske og metodemæssige diskussioner. Jeg kan derfor uden tøven anbefale den til nordiske kolleger.

Britta Kyvsgaard
Justitsministeriet

Ingela Kolfjord: Kvinnors drogbruk og lagbrott. Bokbox Förlag. 2003. ISBN 91-86980-28-9. 270 sider. 263 SEK.

Forfatteren er universitetslektor i socialt arbejde. Den uddannelsesmæssige baggrund oplyses ikke, men et solidt greb om kvalitativ metode og et bredt kendskab til den feministiske diskurs på feltet, fornægter sig ikke. Som lærestykke i en videnskabelig proces er bogen velegnet til undervisningsbrug.

Dertil kommer, at den åbner døre til verdener, som de færreste kan forestille sig og kun meget få oplever. 19 kvinders skæbne lægges frem empatisk, solidarisk, nøgternt. Kvinderne medvirker igennem flere lange interviews. Kvinderne er alle lovbrydere, straffede og med en tæt knytning til et eller flere rusmidler.

Igennem interviewprocesserne har forfatteren opnået en tillid, der har gjort det muligt at fremstille strukturelt parallelle livsforløb. Igennem de 19 livshistorier går det op for læseren, at selv om kvinderne tilsammen udgør en delmængde af gruppen kvindelige kriminelle misbrugere, er deres veje frem til dette gruppetilhørsforhold helt individuelle. Forestillingen om en homogen gruppe, der ved en homogen (behandlings)indsats kan bringes ud af den elendige situation, brister fuldstændig når man læser om Mia, der kæmper sig igennem med en doven og voldelig ægtemand, to børn og egen forretning, eller Josefin, der er opfostret med tørre tæsk og første gang stak af hjemmefra som 12-årig. De mest gennemgående faktorer for alle kvinderne er, at de har været udsat for vold og andre overgreb, at de har et dårligt helbred og en dårlig økonomi.

Af bogens bagside fremgår, at den anses velegnet til universitetsstuderende, samt endvidere til praktikere i socialvæsnet og kriminalforsorgen. Til de studerende som målgruppe kan man roligt føje forskere og andre videnskabeligt interesserede på feltet. Mindre realistisk er det at forestille sig en socialrådgiver fordybet i de grundige (og lidt tunge) metodeovervejelser eller de lange overvejelser om garantier for anonymitet.

Anette Storgaard
Århus Universitet

Hendrik Kaptein & Marijke Malsch: Crime, Victims and Justice. Essays on Principles and Practice. Ashgate, 2004, 161 sider.

Planerna på denna bok började med en konferens om "Restorative Justice: Criminal Justice for Victims" i Holland år 2000. Talare var framstående forskare från Kanada, England och Holland representerande olika områden såsom juridik, psykiatri, filosofi och samhälls-vetenskap. Boken innehåller de viktigaste föredragen från konferensen samt några essäer, som skrivits speciellt för denna volym. Det centrala ämnet för boken är Restorative Justice, dess relation till gällande kriminalrättsliga system och dess eventuella fördelar för brottsoffer och gärningsmän. Boken innehåller åtta kapitel, vars innehåll jag kortfattat skall beskriva.

I "Doubts on the Upsurge of the Victim's Role in Criminal Law" anser Ybo Buruma, Nijmegen University, Holland, att RJ kan användas vid mindre allvarliga brott men betvivlar att RJ ger acceptabla svar vid allvarliga brott. Straffrätt inriktas inte på "restoration" såsom civilrätten utan på att i första hand utsätta gärningsmannen för "pina".

I "Gearing Justice Action to Victim Satisfaction: Contrasting Two Justice Philosophies: Retribution and Redress" har Ezzat Fattah, Simon Fraser University, Kanada, en helt annan uppfattning och menar att ett straffrättsligt paradigmskifte är nödvändigt – från repression till reparation – för att tillfredsställa brottsoffrens rättigheter. Han är inte helt optimistisk inför möjligheten till detta skifte.

I "Compensation for Victims of Crime" diskuterar Ian Freckelton, Melbourne University, Australia, de australiensiska erfarenheterna av ersättning till brottsoffer vid våldsbrott jämfört med andra länder i Asien, Nordamerika och Europa. Utvecklingen är starkt beroende av regeringarnas attityder till brottsoffer och villigheten att ställa ekonomiska resurser till förfogande, främst beträffande den ekonomiska ersättningen och tillgången till hälso- och sjukvård. Gärningsmännens bidrag till rehabiliteringen av brottsoffren betonas också kraftigt.

I "Victims on View: Are Victims Served by the Principle of Open Justice?", diskuterar Marijke Malsch konsekvenserna för brottsoffer av att uppträda i offentliga domstolsförhandlingar, när de kallas som vittnen. Den holländska straffprocessen skyddar brottsoffrens intressen bl a genom att de ofta inte behöver vittna i offentliga förhandlingar. Ett nytt lagförslag kommer att göra "victim impact statements" möjliga i den holländska straffprocessen. Lagen har ett terapeutiskt syfte och Malsch diskuterar om detta kommer att uppfyllas med den nya lagen.

I "Victim and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia" ser Åsa Rydberg, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, på RJ i perspektiv av sina erfarenheter från arbetet i denna domstol. Hittills har brottsoffren behandlats som vittnen, som erhållit vissa skyddsåtgärder såsom tillgång till video-konferenser, skydd av vittnets privatliv och polisskydd efter domstolsförhandlingen i vittnets hemland. Domstolen tar inte upp frågor om brottskadeersättning och domstolsprocessen brister i det restorativa perspektivet.

I "The Rights and Needs of Victims in the Criminal Justice Process" behandlar Martin Wright, University of Sussex, England, frågan vad man skall göra när en person skadar en annan. Den grundläggande principen för RJ är att i första hand hjälpa brottsoffret – att ta hand om gärningsmannen kommer senare. Brottsmålsprocessen måste som helhet bli mera "brottsoffervänlig" enligt Wright. Några viktiga frågor är: Kan RJ avskräcka från brott? Kan RJ användas vid "victimless crime"? Han anser att RJ gör samhället säkrare och kan användas på andra områden såsom skolan.

I "Victims' Rights and Restorative Justice : Piecemeal Reform of the Criminal Justice System or a Change of Paradigm?" framhåller Marc Groenhuijsen, Tilburg University, Holland, att RJ är en övertygande ny filosofi men inte ett nytt paradigm. RJ används för att förbättra det gällande kriminalrättsliga systemet stegvis. Det är bättre att inte tala om alternativ utan om ett kontinuum, d v s att flytta tyngdpunkten eller centrum från repressivt till reparativt. Här är alltså RJ en ledande princip. De begrepp och syften, som RJ grundar sig på, kan leda till välplanerade och utvärderande experiment, som syftar till att förbättra brottsoffrens ställning i det kriminalrättsliga systemet. Detta är det mest ansvarsfulla och effektiva sättet att skapa reform. Det är alltså inte fråga om ett paradigmskifte, när man vill introducera RJ. Det handlar inte om att avskaffa ett system och sedan starta från scratch utan att förbättra ett system med brottsoffrens rättigheter som mer prioriterade än idag.

I "Against the Pain of Punishment: Retribution as Reparation through Penal Servitude" utvecklar Hendrik Kaptein ramen för en "civilised criminal law," där full ersättning för brottsoffer skall förverkligas genom gärningsmannens ansträngningar. Kaptein påminner om att "retribuere" ursprungligen betyder "to restore" (återställa). "Penal servitude" antas vara den konstruktiva grundidén i "retribution" som integrering av förverkande, straff och upprättelse. Dessutom gör han ett försök att basera straffprocessen och straffet genom "penal servitude" på moralpsykologiska principer, som går bortom straffrätten, beträffande relationerna mellan aktörskap, kränkande skada, förbättring, ursäkt, ersättning och försoning. Straff som tillfogande av "pina" måste avfärdas fullständigt och ersättas av "penal servitude". Gärningsmannens "pina" anses vara inte mer än en eventuellt inte ovälkommen biprodukt vid återställandet av den ursprungliga positionen av respekt och självrespekt för alla involverade. Bortsett från att vara olika slags sanktioner, är "civilised criminal law" inte tänkt att vara helt skild från den gällande straffrätten och således erbjuda möjligheter för stegvisa reformer.

De medverkande har olika inställning till skilda aspekter på Restorative Justice och boken utgör därför en utmärkt samling av argument för och emot Restorative Justice och dess möjligheter. De två sistnämnda författarna rekommenderar stegvisa reformer för utvecklingen av det gällande repressiva straffrättsliga systemet mot ett mera reparativt. De arbetar därvid i samma riktning som The European Forum for Restorative Justice, vars arbete bör uppmärksammas mera än vad fallet är idag i de olika nordiska ländernas reformer av brottsmålsprocessen. I detta sammanhang är den aktuella volymen med essäer av stort värde.

Hans Klette

Lunds universitet

Victor Tadros: Criminal Responsibility. Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-926159-8. XV + 389 pp.

Denne monografi i serien "Oxford Monographs on Criminal Law and Justice" er vanskelig at trænge ind i og vanskelig at anmelde. Abstraktionsniveauet er meget højt, og praktikere vil meget muligt give op, inden de med overspringelse af indledningen når langt ind i første kapitel, "The Nature of Responsibility". Og det er faktisk synd, da værket rummer et mylder af dybtgående analyser ikke blot af begreberne i deres abstraktion, men også i forhold til lov og retspraksis. Det synes at befordre forf.s kritiske anskuelse af mange enkeltheder af praktisk kriminalret i England og Wales, at han ikke er englænder, men skotte, *lecturer in law* ved universitetet i Edinburgh. F.eks. underkastes section 3 i *Homicide Act* af 1957, hvorefter nævningerne, såfremt tiltalte var "provoked to lose his self-control", kan afgøre, om "the provocation was enough to make a reasonable man do as he did", hvilket er afgørende for, om gerningsmanden skal dømmes for mord eller "manslaughter", en uhyre kritisk behandling i bogens sidste kapitel. Den praktiske betydning er overvældende, da straffen for mord er lovbestemt, livsvarigt fængsel, medens der ikke er minimumsstraf for manslaughter. I hvor høj grad kan standarden "reasonable man" relativiseres? De fleste vil vel acceptere, at en tiltalt på 15 år sammenlignes med en fornuftig jævnaldrende, men skal den ortodokse muslim, som på grund af sin stærke tro dræber den, der trækker tørklædet fra hans hustru, begunstiges ved at sammenlignes med en af samme tro? Eller nazisten, der dræber den, der driller ham med, at hans moder ser jødisk ud? Forf. besvarer det første spørgsmål med ja, det andet med nej (p. 352), hvor jeg vil besvare begge med nej. Problemet er selvfølgelig, at den yderste grad af relativering er at sammenligne tiltalte med en, der har alle hans egenskaber, og så bliver sammenligningen absurd vidtgående. Andetsteds (p. 250) foreslår forf., at manglende faktisk baggrundsviden disculperer ved afgørelsen af, om tiltalte handlede "reasonably".

Dette er blot en af mange grundige undersøgelser af strafferettens grundbegreber, og det ses, at det rejste spørgsmål har stor praktisk betydning. Flere steder i bogen fremdrages det vanskelige spørgsmål om, hvordan retsordenen bør behandle mishandlede kvinder, "battered women", der dræber deres plageånd. Der er enighed om, at man bør undgå at straffe disse kvinder, og den valgte løsning, at anvende en "exemption" (p. 149) forekommer fornuftig; direkte at frifinde ud fra en antagelse om en "justification" afvises, da det aldrig kan være berettiget at dræbe en anden.

I et interessant kapitel om årsagsproblemet (pp. 155-81) afviser forf., hvad han kalder det ortodokse syn, hvorefter kausalitet er rent objektivt uden forbindelse med den handlendes forsæt. Tværtimod gøres det gældende, at den handlendes "state of mind" er afgørende for, om der er årsagsforbindelse (p. 157), altså kau-

salitet som et normativt spørgsmål, hvilket særlig dyrkes ved undersøgelsen af ansvar for undladelse (p. 171 ff.). Også bedømmelsen af betydningen af tredjemands senere skæbnesvangre indgriben er tydeligt normativ (p. 174); forf. tiltræder dommen *Cheshire*, hvor en forsætligt påført skudskade nødvendiggjorde en åndedrætsoperation; på grund af lægefejl døde ofret. Der antoges årsagssammenhæng mellem forbrydelsen og dødens indtræden, med rette. Noget andet er, at dommen over forbryderen ikke nødvendigvis udelukker borgerligt ansvar for den behandlende læge.

I den indledende mere generelle del af bogen foretager forf. en fornuftig begrænsning af, hvad strafferetten bør beskæftige sig med. Misbilligelse er ikke nok, moralsk indignation over for gerningen er nødvendig (p. 81), eller sagt på en anden måde, fravær af dyd er ikke nok, der må kræves last, "vice" (p. 90). Allerede i indledningen foreslår forf., at en meget stor del af de forseelser, hvor den handlende ikke rammes med moralsk stigma, bør fjernes helt fra strafferetlig regulering (p. 16). Han omtaler ikke den mulige indvending, at skabelse af et gebyrsystem i stedet for straf formindsker den handlendes retsstilling ved at fratage ham strafferettens retsbeskyttelse, herunder det skærpede beviskrav.

Notehenvisninger til andre forfattere, med hvem forf. er i stadig diskussion – ved første gennemlæsning synes *R. A. Duff* at holde hyppigst for, men han er bestemt ikke den eneste – bekræfter indtrykket af, at britisk strafferet går meget dybt i analysen. Man må håbe, at dommerne i de højere domstole tager den nødvendige tid til at gennemlæse værket, hvor svært det end er. Nordiske kriminalister, som ønsker at sætte sig ind i britisk strafferetstænkning og at analysere de klassiske strafferetlige begreber til bunds, vil ligeledes have betydeligt udbytte af værket.

En personlig bemærkning til sidst: Med fornøjelse bemærkede jeg, at forf. p. 256 accepterer den gængse britiske praksis om "transferred malice", d.v.s. *aberratio ictus*, hvor A, der med drabshensigt skyder efter B, men rammer og dræber C, straffes for fuldbyrdet drab, svarende til, hvad jeg andetsteds har advokeret i modsætning til herskende dansk lære.

Peter Garde
Hillerød kriminalret